

MAHKEME HUZURUNDA YAPILAN SULHLER

Yrd. Doç. Dr. Süha TANRIVER*

A- GENEL OLARAK SULH KAVRAMI

Ne Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzda, ne de Borçlar Kanunumuzda sulhe ilişkin herhangi bir düzenleme yer almaktadır. Sulhün, genelde kısmî kabul ve kısmî feragatü bünyesinde içerdiği düşünülürse, feragat ve kabule ilişkin olarak yapılmış olan hukukî düzenlemelerin zımnın sulhü de içerdiği söylenebilir. Sulh, tarafların bir sözleşmeyle karşılıklı fedakârlıkta bulunmak suretiyle aralarındaki hukukî ilişkiden kaynaklanan uyuşmazlığa veya tereddütlü duruma son vermeleri olarak tanımlanabilir.¹ Sulh, kabul ve feragattan farklı bir kavramdır. Aralarındaki temel farklılık feragat ve kabulde, taraflardan sadece birisinin iradesi ile mevcut uyuşmazlığı sona erdirmesine karşılık; sulhde, tarafların karşılıklı olarak fedakârlıkta bulunmak suretiyle yani bir sözleşme ile mevcut uyuşmazlığı sona erdirmeleri noktasında toplanır.² Yine sulh kendisi gibi bir özel hukuk kurumu olan ibradan da farklılık gösterir. Sulhte, taraflar arasında çözüme kavuşturulması gereken bir hukukî uyuşmazlık bulunduğu halde; ibrada, taraflar arasında herhangi bir hukukî uyuşmazlık bulunmamakta, bilâkis ibra borcun sona erdirilmesi amacıyla yapılmaktadır. Öte yandan, sulhte taraflar karşılıklı olarak fedakârlıkta bulunmak suretiyle uyuşmazlığı sona erdirdikleri halde; ibrada, alacaklı borçlu ile yapacağı bir sözleşmeyle onun herhangi bir fedakârlıkta bulunmasına gerek olmaksızın borcun sona erdirilmesini sağlamakta bir başka ifade ile onu borcundan kurtarmaktadır.³

* A.Ü. Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Tandoğan, H.: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C.I/1, 4.B., Ankara 1985, s. 14; Postacıoğlu, İ.: Medeni Usul Hukuku Dersleri, 6.B., İstanbul 1975, s. 484; Soner L.: Sulh, Kabul ve Feragata Dair Bazı Sorunlar (ABD., 1977/3, s. 439-448), s. 442; Bilge, N.: Borçlar Hukuku Özel Borç Münasebetleri, 2.B., Ankara 1971, s. 6; Bilge, N./Önen, E.: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3.B., Ankara 1978, s. 356.

² Diğer farklar konusunda geniş bilgi için, bkz.: Ulusan, İ.: Maddi Hukuk ve Usul Hukuku Açısından Sulh Sözleşmesi (MHAD., 1971/7, s. 149-203), s. 169-170.

³ Berki, A.H.: Sulh ve İbra (AD., 1962/12, s. 753-756), s. 754. İbra, alacaklının borçlu ile yaptığı bir sözleşme ile alacağından vazgeçerek borçluyu borcundan kurtarmasıdır.

Sulh, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabileceği konular hakkında yapılabilir. Bir başka ifade ile, tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunamayacağı konulara ilişkin olarak yapmış oldukları sulhler geçerlilik kazanamaz.⁴ Taraflar, davanın bütününde sulh olabilecekleri gibi; davanın bir bölümünde de sulh olabilirler.⁵ Davanın bütünü üzerinde gerçekleştirilen sulh, taraflar arasındaki hukuki uyumsuzluğu ve bunun sebep olduğu davayı bütün yönleri ile çözümler ve şüpheli, çekişmeli hiçbir nokta kalmaz. Ayrıca söz konusu sulh, yargılama giderleri ve diğer muhtemel masraflar açısından da bir düzenleme öngörür. Buna karşılık, davanın bir bölümünde sulh ya da kısmî sulh ise, bu tür bir nitelikten yoksundur; o hukuki uyumsuzluğun kısmen sona erdirilmesi amacına yöneliktir. Öte yandan, sulhün konusunun, hukuka ve ahlâka aykırı olmaması da şarttır.⁶

B- MAHKEME HUZURUNDA YAPILAN SULHLER

I- Tanımı ve Hukuki Niteliği

Mahkeme huzurunda yapılan sulh, görülmekte olan bir davanın taraflarının, aralarındaki hukuki ilişkiden kaynaklanan uyumsuzluğu ya da şüpheli bir durumu sona erdirmek amacıyla mahkeme huzurunda karşılıklı fedâkarlığa bulunmak suretiyle gerçekleştirmiş oldukları bir işlemdir.⁷ Söz konusu sulhlerin, hukuki niteliği hususunda doktrinde bir görüş birliği yoktur. Doktrinde bu konuyu açıklamaya yönelmiş olan görüşleri dört temel grupta toplamak mümkündür:

⁴Schultz, H.: Der gerichtliche Vergleich, Bern 1939, s. 78-79; Bonin, P. Der Prozessvergleich unter besonderer Berücksichtigung seiner personellen Erstreckung, Stuttgart 1957, s. 13; Arens, P.: Zivilprozessrecht, 4. überarbeitete Auflage, München 1988, s. 177; Rechberger, H.W./Simotta, D.A.: Zivilprozessrecht, 3. neubearbeitete Auflage, Wien 1986, s. 167; Fasching, H.: Zivilprozessrecht, Lehr-und Handbuch, 2. Auflage, Wien 1990, s. 679; Schlosser, P.: Zivilprozessrecht, Band I, 2. völlig neubearbeitete Auflage, München 1991, s. 283; Önen, E.: Medeni Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972, s. 44; Ansay, S.Ş.: Hukuk Yargılama Usulleri, 7. B., Ankara 1960, s. 185; Ansay S.Ş.: Sulh (AÜHFD., 1944/1-2, s. 200-209), s. 203; Seviğ, V.R.: Mukavelelerin Tasnifi ve Borçlar Kanunu Dışında Kalan Mukaveleler, Bilhassa Sulh Mukavelesi (AÜHFD., 1949/2-4, s. 136-156), s. 148; Uluhan s. 159; Tandoğan s. 18; Arık, K.F.: Mahkeme Önünde Sulh (SBFD., 1954/1, s. 141-157), s. 145; Bilge, N.: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 2.B., Ankara 1967, s. 314; Bilge s. 7; Bilge, N./Önen, E.: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, 3.B., Ankara 1978, s. 356; Kuru, B./Arslan, R./Yılmaz, E.: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Genişletilmiş 4.B., Ankara 1992, s. 489; Berkî, A.H.: Davanın Hitamı ve Sulh (AD., 1937/4, s. 295-302), s. 296. Baumbach, A./Lauterbach, W./Albers, J./Hartmann, P.: Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und andere Nebengesetzen, Band I, München 1992, s. 969.

⁵Önen s. 51-52.

⁶Holzhammer, R.: Österreichisches Zivilprozessrecht, 2. neubearbeitete Auflage, Wien 1976, s. 228.

⁷Bkz. benzer tanımlar için: Fasching, s. 670; Rechberger/Simotta s. 165; Ballon, O.J.: Einführung in das österreichisches Zivilprozessrecht, Streitiges Verfahren, 3. Auflage, Graz 1992, s. 162; Önen s. 23; Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.III, 4.B., Ankara 1982, s. 2660; Kuru/Arslan/Yılmaz s. 486; Bilge/Önen s. 356; Bilge-Usul, s. 314; Önen, E.: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1979, s. 278.

Bir görüşe göre,⁸ mahkeme huzurunda yapılan sulh, tamamıyla usul hukukuna ait bir kurumdur. Mahkeme huzurunda yapılan sulh ile, maddi hukuka ait sulh sözleşmesi arasında, isim benzerliği dışında ortak bir yön bulunmamaktadır. Her iki kurum, gerek içerik, gerek hüküm ve sonuçları bakımından birbirinden tamamıyla farklıdır. Bu nedenle, bütünüyle usul hukukuna ait bir kurum olarak beliren mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin geçerliliğinin, etkilerinin ve sonuçlarının bu hukuk alanına ait genel esaslar çerçevesinde belirlenmesi gerekir.

Bu görüş, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin, maddi hukuka ilişkin etkileri konusunda, herhangi bir açıklama getiremediğinden doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir.⁹

Doktrindeki diğer görüş, mahkeme huzurundaki sulhlerin, usul hukukuna ait bir kurum olmasını kesin bir biçimde reddetmekte ve onun sadece bir maddi hukuk işlemi yani bir özel hukuk sözleşmesi olduğunu kabul etmektedir. Bu görüş taraftarları da, kendi içerisinde iki ayrı gruba ayrılmaktadır.

Maddi hukuk teorisine sıkı sıkıya bağlı kalanlara göre,¹⁰ mahkeme huzurundaki sulh bir usul hukuku işlemi olmadığı gibi, usule ilişkin hiç bir etki ve sonuç da doğurmaz. Mahkeme huzurundaki sulh, gerek unsurları gerek özellikleri itibarı ile bir bütün olarak münhasıran bir özel hukuk sözleşmesi olduğundan, onun görülmeğe olan dava üzerinde herhangi bir etkisinin bulunduğundan söz edilemez. Bu durumda, davayı sona erdiren mahkeme huzurundaki sulh değil, tarafların dava takibinden vazgeçme iradesidir.

Sıkı sıkıya maddi hukuk teorisine bağlı kalmayan bir grup yazara¹¹ göre ise, mahkeme huzurunda yapılan sulh bir maddi hukuk sözleşmesidir. Fakat bu onun usul hukuku ile hiç bir bağlantısı bulunmadığı anlamına gelmez. Mahkeme huzurunda yapılan sulh, sadece maddi hukuka değil; usul hukukuna da ait olan bir takım sonuçlar doğurur. Fakat burada unutulmaması gereken nokta, sulhe rengini veren içeriğin, bütünüyle özel hukuk karakterli olmasıdır.

Mahkeme huzurunda yapılan sulhleri, sadece bir maddi hukuk işlemi, bir özel hukuk sözleşmesi olarak gören bu görüş ise, söz konusu sulhlerin, davaya son verme ve cebir yoluyla icra edilebilme niteliklerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Bu iki teorinin birleştirilmesinden oluşan ve hakim görüş durumunda bulunan karma teoriye göre,¹² mahkeme huzurunda yapılan sulhler, ne sadece bir usul hukuku

⁸ Pollak, R.: System des österreichischen Zivilprozessrechtes unter Einschluss des Exekutionsrechtes, 2. Auflage, Wien 1932, s. 414; Petscheck, G./ Stigel, F.: Der österreichische Zivilprozess, eine systematische Darstellung, Wien 1963, s. 291.

⁹ Holzhammer s. 229; Önen s. 40.

¹⁰ Önen s. 36 dn. 12'de anılan yazarlar.

¹¹ Rosenberg, L.: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechtes, 9. Auflage München und Berlin 1961, s. 622-623, 629, 630; Tandoğan s. 16; Bilge s. 6; Bilge-Usul, s. 315; Ansay-Sulh, s. 205.

¹² Bonin s. 6; Fasching s. 675; Ballon s. 165; Ansay-Sulh, s. 205; Önen s. 40-42; Kuru s. 2661-2662; Yılmaz, O.: Taşınmaz Mallara İlişkin Davalarda Sulh (YD., 1976/3,

işlemi ne de bir özel hukuk sözleşmesidir. Söz konusu sulhler, hem maddi hukuka hemde usul hukukuna ait özellikleri aynı anda dengeli bir biçimde bünyesinde toplayan karma karakterli bir hukuki kurum durumundadırlar. Bu anlayışın kabulünün doğal sonucu olarak, mahkeme huzurunda yapılan sulhlere hem maddi hukuka hemde usul hukukuna ilişkin kurallar birlikte uygulanacaktır.

Kanımızca, mahkeme huzurunda yapılan sulhler, hukuki nitelik itibari ile karma bir karakter gösterirler. Herşeyden önce, mahkeme huzurunda yapılan sulh, içerik itibarı ile bir özel hukuk sözleşmesidir. Zira, o tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamaları ile kurulmaktadır. Bu durum ise, onun içerik itibarı ile maddi hukukla bir bağlantı içerisinde bulunduğunu gösterir. Ancak söz konusu tespit, mahkeme huzurunda yapılan sulhün usul hukuku ile hiç bir ilişkisi bulunmadığı anlamına gelmez. Nitekim, tarafların sulh olma iradelerini mahkeme huzurunda açıklamaları, bunun tutanağa geçirilip hakim ve zâbit kâtabi tarafından imzalanması hep birer usul hukuku işlemidir. Yine, mahkeme huzurunda yapılan sulhün, davayı sona erdirmeye ve icra edilebilme nitelikleri de, ona usul hukuku tarafından tanınan özelliklerdir.¹³ Bütün bu açıklamalar, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin, hem maddi hukuka hemde usul hukukuna ait unsurları aynı anda bünyesinde taşıyan özgün bir bileşim olduğunu ortaya koyar.

Doktrinde savunulan bir başka görüşe göre,¹⁴ mahkeme huzurunda yapılan sulhler, hem bir maddi hukuk işlemi hem de bir usul hukuku işlemidir; ancak karma teori taraftarlarının kabul ettiğinden farklı olarak bu işlemler tümüyle birbirinden bağımsız ve ayırıdır yani aralarında sıkı bir ilişki yoktur. Bu nedenle, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin her iki vechesinin, geçerliliğinin ve etkilerinin birbirinden ayrı ve bağımsız olarak tayin ve tespit edilmesi gerekir. Bunun doğal sonucu olarak, mahkeme huzurunda yapılan sulhün maddi yanının maddi hukuk açısından geçersiz bulunması, onun usuli yanının da geçersiz olması ve usul hukuku açısından onun kendisinden beklenen sonuçları gerçekleştirilmesini engellemez; yani dava, mahkeme huzurunda yapılan sulhün maddi hukuk vechesi itibarıyla geçersiz olmasına rağmen son bulur. Aynı şekilde, mahkeme huzurunda yapılan sulhün usuli yanının usul hukuku açısından geçersiz olması, onun maddi hukuk yanının geçerliliğine hiçbir etkide bulunmaz ve onun maddi hukuk bakımından doğuracağı sonuçların gerçekleşmesini de önlemez.

Mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin, maddi hukuka ve usul hukukuna ilişkin vechelerini kesin çizgileri ile birbirinden ayırmak mümkün değildir. Zira söz konusu sulhler, hem usul hukukuna hem de maddi hukuka ait unsurları ve özellikleri aynı anda kendi bünyesinde bulunduran özgün bir bileşim konumundadırlar. Öte yandan, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin iki vechesinin birbirinden tümüyle bağımsız olduğu, birinin geçersizliğinin diğerini etkileyemeyeceği yönündeki bir çözüm, ne hukuk mantığı ile bağdaştırılabilir ne de pratik ihtiyaçlara uygun düşer.

s. 88-99), s. 91; Berkín, N.: Tatbikatçılara Medeni Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1980, s. 712; Niklsch, A.: Zivilprozessrecht, Tübingen 1952, s. 272.

¹³ Arens s. 178; Ballon s. 163-164.

¹⁴ Holzhammer s. 229; Dollnar, H.: Ruhen des Verfahrens und Rechtsschutzbedürfnis, Wien- New York 1974, s. 144.

II- Şekil

1- Genel Olarak

Kanun, mahkeme huzurunda yapılan sulhler açısından bir geçerlilik şekli öngörmüştür.¹⁵ Öngörülmüş olan bu geçerlilik şekline uygun bir biçimde yapılmayan sulhler, hiç bir hukukî varlık kazanamaz. Söz konusu şekil, içerik itibarı ile bir maddi hukuk işlemi olan sulhün aynı zamanda usul hukuku işlemi niteliği kazanmasında en önemli etken durumundadır. Tarafların, sulhe ilişkin iradelerini açıklamalarından sonra mahkeme yapılacak iş, bu açıklamaları tutanağa geçirtmektir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 151. maddesinin ikinci fıkrasında, sulhün tutanağa geçirilmesinin kanuni bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Tarafların, sulhe ilişkin irade açıklamalarının tutanağa geçirilmesi işi, hakim tarafından re'sen yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Bu iş, hakimın gözetimi altında faaliyette bulunan zabıt katibi tarafından yapılır. Hakim, tarafların sulh hakkındaki açıklamalarını dinledikten ve sulhün şartlarını belirledikten sonra tutanağa yazdırır. Tutanağa geçirme celse esnasında yapılır. Celse içinde düzenlenmeyen tutanaklar geçerli değildir. Tutanağa geçirme, sadece dava konusu uyuşmazlığın bütününe çözmeye yönelik sulhlere özgü değildir. Aynı şekilde, dava konusu uyuşmazlığın kısmen sona erdirilmesini sağlama amacına yönelik sulhler de tutanağa geçirilir.¹⁶ Başarısızlıkla sonuçlanan sulh tekliflerinin ve görüşmelerinin tutanağa geçirilmesine gerek yoktur. Zira bu şekildeki sulhler, davayı sona erdirme ve icra edilebilme niteliklerinden yoksun bulunduğundan, bunların tutanağa geçirilmesinin hiç bir anlamı yoktur.¹⁷ Ancak, taraflardan birinin talep etmesi halinde, mahkemenin, başarısızlıkla sonuçlanan sulhü de, tutanağa geçirmesinin hiç bir sakıncası bulunmamaktadır. Ayrıca Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanununun 151. maddesinin son fıkrasında, tutanağın sulhe ilişkin bölümünün taraflar huzurunda okunarak, kendilerine imza ettirilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Burada iki noktaya dikkat çekilmek istenmiştir: Bunlardan birincisi, tutanağa geçirilen sulhün taraflar önünde yüksek sesle okunmasıdır. Ayrıca bu noktanın tutanakta belirtilmesi de zorunludur. Tutanağa geçirilen sulhün, tarafların huzurunda okunmasından güdülen amaç; sulhün, tutanağa, tarafların irade açıklamalarına uygun bir biçimde geçirilip geçirilmediğini belirlemek, muhtemel olan yanlışlıkların önüne geçmek ve tarafların sulhe ilişkin irade açıklamaları üzerinde bir kez daha düşünmelerine ve gerekli düzeltmeleri yapabilmelerine imkân sağlamaktır.¹⁸ İkincisi ise, tutanağa geçirilen ve taraflara okunan sulh metninin, onlarca imzalanmasıdır. İmza bilmeyen taraf, sulhe ilişkin açıklamasının altını parmak basmak suretiyle onaylar. Tutanağa geçirilen ve taraflarca imzalanmış sulh, bu anda mahkeme huzurunda yapılan sulh (mahkeme için sulh) niteliği kazanır ve bunun doğal sonucu olarak davayı sona erdirir ve icra edilebilir bir hale gelir.¹⁹

¹⁵Tandoğan s. 15 dn. 4c; Belgesay, M.R.: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Rasyonel Tefsiri-Gerekli Tadilleri-Bir Proje, İstanbul 1947, s. 288; Ansay s. 184; Bilge-Usul, s. 268-269; Kuru s. 2668; Önen s. 121.

¹⁶Önen s. 116.

¹⁷Önen s. 177; Yılmaz s. 92-93.

¹⁸Yılmaz s. 93; Önen s. 119.

¹⁹Önen, sulhün hukukî varlık kazanabilmesi için, kanun tarafından öngörülen şeklin unsurlarının gerçekleşmesinin yeterli olmadığı kanısındadır. Ona göre, "sulhe ilişkin tutanağın taraflarca imzalanmasından sonra, bunun mahkeme tarafından onaylanması

Mahkeme dışında yapılan sulhlerin,²⁰ mahkeme huzurunda yapılan sulhe dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği konusunda, doktrinde iki görüş vardır:

Doktrindeki hakim görüş,²¹ mahkeme dışında yapılmış olan sulh sözleşmesinin, mahkemeye verilmesi ve mahkeme tarafından tutanağa geçirilmesi halinde, mahkeme huzurunda yapılan sulhe dönüşeceği yönündedir. Mahkeme dışında yapılmış olan sulh sözleşmesi, yazılı bir biçimde gerçekleştirilmişse, taraflar bunu mahkemeye verirler ve sulh olduklarını bildirirlerse, bu takdirde yazılı sulh sözleşmesinin mahkemeye verildiği ve ek niteliği taşıdığı duruşma tutanağına yazılır. Ayrıca bir de, mahkemeye verilen yazılı sulh sözleşmesinin içeriğinin duruşma tutanağına geçirilmesi gerekmez. Zira duruşma tutanağına eklendiği yazılı olan belgelerin içeriği de, tutanak metni hükmündedir (HUMK m. 151, III; m. 156). Ancak, bu belirtmiş olduğumuz halde de, mahkemeye verilen sulh sözleşmesinin duruşmada yüksek sesle okunduğunun, tutanağa yazılması ve sonra da bu tutanağın sulhe ilişkin bölümünün taraflarca imzalanması gerekir.

Diğer görüş,²² mahkeme huzurunda yapılan sulhün, sadece bir maddi hukuk işlemi olmayıp aynı zamanda bir usul hukuki işlemi olması özelliğini ve mahkemenin sulhün yapılmasında uzlaştırıcı ve teşvik edici bir işleve sahip olmasını gözeterek; mahkeme dışında yapılan sulh sözleşmesinin, mahkemeye verilmesi ve onun tarafından duruşma tutanağına geçirilmesi ile mahkeme huzurunda yapılan sulhe dönüşmeyeceği yönündedir.

Kanımızca mahkeme dışında yapılan sulh sözleşmesi, mahkemeye verilmek ve onun tarafından duruşma tutanağına geçirilmekle, mahkeme huzurunda yapılan sulhe dönüşür. Zira söz konusu durumda, mahkeme, sulhün yapılmasındaki uzlaştırıcı ve teşvik edici işlevini bütünüyle yitirmediği gibi sulh de karma bir hukuki işlem olma niteliğini korumaktadır. Tarafların, sulhe ilişkin irade açıklamalarını yansıtan yazılı sulh sözleşmesinin mahkemeye verildiğinin duruşma tutanağına yazılması, sonra bunun taraflara yüksek sesle okunup bu hususun da kaydedilerek onlara imza ettirilmesi hep

gerekir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu yargılamanın bitiminde, tutanağın yargılamada hazır bulunan hakimlerle zabıt kâtibi tarafından imzalanmasını (onaylanmasını) emretmektedir. Aynı şekilde sulhe muhtevi tutanağında yargılamada ve sulh müzakerelerinde hazır bulunan hakimler ve zabıt kâtibi tarafından onaylanması gereklidir. Bu onay, mahkeme önünde yapılan sulhün, geçerlilik şartıdır. Mahkeme içi sulh, bu anda hukuki varlık kazanır ve onun davayı sona erdirmesi ve şekli kesin hükmün sonuçlarını doğurması, ancak bu anda mümkün olur. Ancak iş bu kadarla da bitmeyecektir. Mahkemenin, uyuşmazlığın sulh sonuçlanmış olması nedeniyle davanın konusuz kaldığını tutanak üzerinde tespit etmesi ve bu açıklamayı imzalamak suretiyle yapılan sulhün tevsik etmesi gerekecektir. Sulhün diğer bir hukuki sonucu olan mahkeme ilâmları gibi icra edilebilmesi, ancak mahkemenin bu son işlemi yerine getirmesi ile mümkün olabilecektir. (s. 122-123).

²⁰ Mahkeme dışında, taraflar yapmış oldukları bir sözleşme ile, karşılıklı fedakârlıkta bulunmak suretiyle aralarındaki uyuşmazlığı sona erdirmişlerse, bu takdirde mahkeme dışı sulhten söz edilir. Mahkeme dışı sulh, alelade bir borçlar hukuku sözleşmesidir ve onun bir yargılama ilişkisini doğrudan etkileyip sonuçlandırmasından söz edilemez (Önen s. 144; Kuru s. 2693; Bilge s. 7; Bilge/Önen s. 357; Müderrisoğlu, F.: Avukatlıkta Vekâlet ve Ücret Sözleşmesi ve İçtihatlar, Ankara 1974, s. 98)

²¹ Ansay-Usul, s. 184; Bilge-Usul, s. 315; Uluşan s. 188; Kuru s. 2669; Kuru/Arslan/Yılmaz s. 487.

²² Önen s. 88.

birer usul hukuku işlemidir. Bu durumlar ise, sulhün karma hukuki karakterini koruduğunu ortaya koyar. Ayrıca, sulhün özünü, tarafların iradesinin oluşturduğu gözönünde tutulursa, tarafların mahkeme huzurunda yapılan sulhe ilişkin irade açıklamalarını dikkate alıp; buna karşılık, dışarda gerçekleştirilip ve fakat mahkeme huzurunda yapılan sulhe dönüştürülmek istenen irade açıklamalarını aynı nitelikten yoksun bırakmak, mahkemenin sulhün oluşumundaki teşvik edici bir rol oynaması şeklinde beliren temel işlevine ters bir tutum takınılması sonucunu doğurur. Öte yandan, mahkeme içi sulhe dönüştürme yönündeki bir girişimi engelleyerek, söz konusu sulhün mahkeme dışı sulh olarak kalmasına neden olup; tarafları, bu tür bir sulhün icrasını sağlamak için bir defa daha dava açmaya zorlamak, hem usul ekonomisinin hem de takip ekonomisinin ihlâl edilmesi anlamına gelir.

Doktrin, sulhe konu olan hukuki işlem için kanun tarafından bir geçerlilik şeklinin öngörülmesi halinde; söz konusu sulhün, maddi hukukça öngörülen bu geçerlilik şeklinin yerini tutacağı konusunda bir görüş birliği içerisinde dir.²³ Bu durumda, maddi hukukun geçerliliği için yazılı şekil veya resmî bir makam tarafından düzenlenme ya da onaylanma şartını aradığı işlemler, usulüne uygun bir biçimde gerçekleştirilmiş olan mahkeme içi sulhe konu olmakla, maddi hukukun öngördüğü şekle uygun bir biçimde yapılmış hukuki işlemler gibi hukuki varlık kazanacaklardır. Yine, dava konusu gayrimenkul hakkında, mahkeme huzurunda yapılan sulh sözleşmesi, mülkiyetin devri borcunu doğuran bir taahhüt işlemi durumunda bulunan resmî sözleşmenin (MK. m. 634) yerine geçer.²⁴ Kanunun, gayrimenkul mülkiyetinin devrine ilişkin işlemleri yapma yetkisini tapu memurlarına tanımasının nedeni, tapu sicilinde doğması muhtemel karışıklıkları önlemek, sicillerin düzenli tutulması aracılığıyla Devlete karşı olan güveni sağlamak ve tarafların menfaatlerini dengeli olarak azamî ölçüde korumaktır. Mahkemelerin, bağımsız ve objektif bir biçimde maddi anlamda yargı görevi yapan kamu güveni ile donatılmış kurumlar olduğu gözönünde tutulursa, mahkeme huzurunda gerçekleştirilen ve gayrimenkulün devrine ilişkin bir sorunun çözümünü öngören sulhün, en az tapu memuru tarafından yapılan ve gayrimenkulün devrini öngören senet kadar taraf menfaatlerinin dengeli olarak azamî ölçüde korunmasına ve Devlete karşı bir güven ortamının yaratılmasına hizmet etmeye yönelik olan mahkeme içi sulhün, resmî sözleşmesinin yerini tutmasını yadırgamamak ve bunu doğal karşılamak gerekir.

2- Münferit Merciiiler Önünde Yapılan Sulhlerin Hukuki Durumu

a- Naip ve İstinabe Hakimi Önünde Yapılan Sulhler

Naip ve istinabe hakimi önünde yapılan sulh, aynen dava mahkemesi hakimi önünde yapılan sulh gibi geçerlidir.²⁵ Zira, naip ve istinabe hakimi, dava mahkemesinin adeta bir devamı, dışarıya uzatılmış bir eli gibi faaliyet gösterir.²⁶ Ancak, naip ve

²³ Arens s. 177; Önen s. 123; Kuru s. 2670; Ulusan s. 190; Bilge s. 7.

²⁴ Kuru s. 2670; Ansay-Sulh, s. 208; Ulusan s. 191; Arık s. 146-147; Yılmaz s. 95; Önen s. 123-126; Bilge-Usul, s. 314-315; Tandoğan s. 15; Bilge s. 7; Müderrisoğlu s. 99; Üstündağ, S.: Medeni Yargılama Hukuku, C.I.II, Gözden geçirilmiş ve yenilenmiş 5. B., İstanbul 1992, s. 567.

²⁵ Bonin s. 36; Rosenberg s. 624; Önen s. 93.

²⁶ Önen s. 93.

istinabe hakimi önünde yapılan sulhün, mahkeme huzurunda yapılan sulh olarak nitelenebilmesi için, tarafların söz konusu merciiler önünde sulh oldukları konunun, mahkemede görülmekte olan asıl dava konusu ile yakın bir ilişki içinde bulunması gerekir.²⁷ Şayet, taraflar, asıl dava konusu ile ilgisi bulunmayan bir hususda, naip ve istinabe hakimi önünde sulh olmuşlarsa, bu tür bir sulh, mahkeme içi sulh olarak nitelenemez.

b- Keşif Sırasında Yapılan Sulhler

Keşif sırasında gerçekleştirilen sulhler de, mahkeme huzurunda yapılan sulh sayılmalıdır.²⁸ Zira, keşif de, tamamen normal bir yargılama celsesidir. İşin yapısından kaynaklanan doğal bir takım zorluklar nedeniyle; bu celse, mahkeme binası dışında yapılmaktadır. Burada, mahkeme, keşif günü ve saatinde mahkeme salonu yerine, keşif yapılacak olan yerde faaliyet göstermektedir.

c- Ceza Mahkemesinde Açılan Şahsi Davanın Görülmesi Sırasında Yapılan Sulhler

Ceza mahkemelerinde açılan şahsi davalarda, tarafların tazminata ilişkin olarak, söz konusu mahkemeler önünde yapmış oldukları sulhler de, mahkeme huzurunda yapılan sulh sayılmalıdır. Zira, İcra ve İflâs Kanunu'nun 38. maddesinde, mahkemeler arasında herhangi bir ayırım gözetilmeyerek genel bir terim olan "mahkeme" terimi kullanılmıştır.²⁹

d- Hakemler Önünde Yapılan Sulhler

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun tahkime ayrılan bölümünde (HUMK m. 516-536), sulhe ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak bu durum hakemler önünde sulh yapılamayacağı anlamına gelmez. Hakem kararları da, Devlet mahkemelerinden verilen kararlar gibi sayıldığından, hakemler önünde yapılan sulhlerde, mahkemeler önünde gerçekleştirilen sulh hükmündedir.³⁰ Ancak, hakem önünde yapılan sulhün, mahkeme içi sulh gibi icra edilebilmesi için, onun, yetkili mahkeme tarafından onaylanması gerekir (HUMK m. 536). Fakat, hakem huzurunda yapılan sulh, yetkili mahkemece onaylanma şartının gerçekleşmesinden önceki dönemde, mahkeme içi sulhe dönüşür ve onun gibi davayı sona erdirir.

²⁷ Önen s. 93.

²⁸ Kuru s. 2669; Önen s. 97; Yılmaz s. 95-96; Kuru/Arslan/Yılmaz s. 487; Olguç, S.: İcra ve İflâs Kanunu Şerhi, C.I, Ankara, 1978, s. 260; bkz. HGK., 8.6.1966, 5-72/172 (ABD., 1966/4, s. 173).

²⁹ Ansay-Sulh, s. 207; Müderrisoğlu s. 108; Uyar, T.: İcra Hukukunda İllamlı Takipler, Manisa 1993, s. 14.

³⁰ Ansay-Sulh, s. 207; Önen s. 99.

e- İcra Daireleri Önünde Yapılan Sulhler

Türk hukukunda hakim görüş,³¹ icra daireleri önünde yapılan sulhlerin, mahkeme içi sulh sayılacağı yönündedir. Buna gerekçe olarak da, icra dairesi huzurundaki kefaletlerin kanun tarafından ilâm kuvvetinde sayılması ve bu hususu öngören kuralın kefaletlerden daha kuvvetli durumunda bulunan icra dairesi önünde yapılan sulhler içinde, kıyasen uygulanmasının doğru ve uygun olacağı gösterilmektedir. Yargıtay, önceleri bu görüşü benimsemekte idi.³² Yüksek Mahkeme, daha sonra bu konudaki görüşünü değiştirmiş ve icra daireleri önünde yapılan sulhlerin, mahkeme içi sulh sayılmayacağını belirtmiştir.³³

Doktrinde azınlıkta kalan diğer görüş ise,³⁴ icra dairesi önünde yapılan sulhlerin, mahkeme içi sulh değil; ancak, mahkeme dışı sulh sayılabileceği yönündedir. Mahkeme içi sulh, herşeyden önce, bir yargı organının ve burada kovuşturulan bir davanın varlığını gerektirir. Oysa, icra dairesinde bir dava açılması ve yürütülmesi söz konusu olamaz. Zira, söz konusu daireler, bir mahkeme niteliği taşımamaktadır. Ayrıca, icra dairesindeki kefaletleri ilâm niteliğinde belge sayan kuralı, kıyasen icra dairesi önünde yapılan sulhlere uygulamak surtiyle, onları mahkeme içi sulh saymak mümkün değildir. Zira, kanun koyucu, icra dairesi önünde yapılan sulhleri ilâm niteliğinde belge saymak isteseydi, onlara da ilâm niteliğinde belgeleri öngören düzelemede açıkça yer verirdi. Kanun koyucu, bu durumda, icra dairesi önünde yapılan sulhlerin, ilâm niteliğinde belge sayılmasını, bilinçli olarak ihmâl etmiştir.

Kanımızca, icra dairesi önünde yapılan sulhleri, mahkeme içi sulh olarak nitelendirmek mümkün değildir. Zira, herşeyden önce, icra daireleri birer mahkeme olarak nitelenemez. Ayrıca, mahkeme önünde yapılan sulhün söz konusu olabilmesi için, açılmış ve görülmekte olan bir davanın varlığı gerekir. Oysa, icra dairelerinde, bir davanın açılmasından ve yürütülmesinden söz edilemez. Öte yandan, İcra ve İflâs Kanununun 38. maddesinden yapılan sayma, bu kanunun kendi sistematiği gözönünde tutulursa, sınırlayıcı bir nitelik taşır ve dar yorumlanmak gerekir. Dar yorum esasının geçerliliğini koruduğu bir alanda, kıyasen uygulamaya da cevaz verilemez. Bu durumda, icra dairesi önündeki kefaletleri ilâm niteliğinde belge sayan kuralı, kıyasen icra dairesi önünde yapılan sulhler için uygulayarak, onları mahkeme içi sulh olarak nitelendirmek de mümkün olmayacaktır. Bu tür sulhler, ancak bir mahkeme dışı sulh olarak kabul edilebilir.

f- İcra Tetkik Merciipleri Önündeki Sulhler

İcra tetkik merciipleri önünde yapılan sulhleri de, mahkeme içi sulh olarak nitelendirmek gerekir. Zira, herşeyden önce, icra tetkik merciiplerinde, birer özel mahkeme

³¹ Ansay-Sulh, s. 207; Kuru s. 2690-2691.

³² "İcra memuru huzurunda yapılan sulhler... ilâm hükmündedir": İİD., 7.7.1953, 3326/3560 (Olgaç, S./Köymen, H.: Kazai ve İlmî İçtihatlarla Türk İcra ve İflâs Kanunu, C.I-II, Ankara 1965, s. 269.

³³ "Haciz tutanağındaki tarafların anlaşmalarına ilişkin yazılar karşılıklı borç yükleyen sulh anlamına gelir, ancak bu anlaşma İcra ve İflâs Kanununun 38. maddesinde yazılı sulhname değildir": İİD., 23.5.1961, 4766/5287 (Olgaç/Köymen s. 264).

³⁴ Önen s. 100; Müderrisoğlu s. 107.

durumundadır.³⁵ Kanun, mahkeme huzurunda yapılan sulhler açısından, genel mahkemeler ile özel mahkemeler arasında herhangi bir ayırım gözetmediğine göre, bir özel mahkeme olan icra tetkik mercii önünde yapılan sulhleri de mahkeme içi sulh olarak kabul etmek gerekir.³⁶

III- Hükümleri

1- Davanın Sona Ermesini Sağlamak

Mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin en önemli hükmü (işlevi) görülmekte olan bir davanın sona ermesini sağlamalarıdır. Mahkeme huzurunda yapılan sulhün, davayı, doğrudan doğruya kendisinin mi; yoksa hakimin sulhü esas almak suretiyle vereceği hükmün mü, sona erdireceği konusu, Türk hukuk doktrininde tartışmalıdır.

Bir görüşe göre³⁷, mahkeme huzurunda yapılan sulh davayı kendiliğinden sona erdirmez. Davanın sona ermesi, ancak mahkemenin yapılan sulhü esas almak suretiyle vereceği bir hükümle mümkündür. Bu görüşün temel dayanağını, bir davanın mahkemenin vereceği hüküm dışında kalan başka bir yolla sona erdirilmesinin mümkün olmadığı yönündeki genel düşünce oluşturmaktadır.

Doktrindeki diğer görüş³⁸, mahkeme huzurunda yapılan sulhün, kendiliğinden davayı sona erdirdiği ve bu sonuca ulaşılabilmesi için, mahkemenin sulhten sonra ayrıca bir hüküm vermesine gerek olmadığı yönündedir. Bu görüş taraftarlarına göre mahkeme, sadece davanın sulh nedeniyle konusuz kaldığını tespit ve tevsik etmekle yetinmek durumundadır. Verilecek olan bu karar ise, sadece yargılama giderleri açısından önem taşır. Öte yandan, mahkeme huzurunda yapılan sulhün temel işlevi, hükmün tamamlayıcısı olmak değil; hükmü bertaraf ederek onun yerine geçmek yani hükmü gereksiz kılmaktır.³⁹

Kanımızca, mahkeme huzurunda yapılan sulh davayı kendiliğinden sona erdirir. Mahkemenin, bu sonucun elde edilebilmesi için, sulhten sonra onu esas alarak ayrıca bir hüküm vermesine gerek yoktur. Mahkeme, sadece davanın konusuz kaldığını tespit ve tevsik etmekle yetinecektir. Zira, mahkeme huzurunda yapılan sulhün, ilâm niteliğinde bir belge olduğunu öngören İcra ve İflâs Kanununun 38. maddesi hükmü ile kabul ve feragatin şekli kesin hükmün sonuçlarını doğuracağını öngören Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 95. maddesinin birinci fıkrası hükmü, ancak sulhün ayrıca bir

³⁵Berkin s. 266; Bilge/Önen s. 46; Özcengiz, M.N.: Tetkik Mercii, Ankara 1975, s. 2; Umar, B.: İcra ve İflâs Hukukunun Tarihi Gelişmesi ve Genel Teorisi, İzmir 1973, s. 43; Umar, B.: İktisatçılar İçin Medeni Usul ve İcra-İflâs Hukuku Bilgisi, İzmir 1973, s. 113; Tanrıver, S.: Konkordato Komiseri, Ankara 1993, s. 102.

³⁶Aynı görüşte: Uyar s. 14; krş. Önen s. 101 vd.

³⁷Berki, Ş.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara 1959, s. 28; Aybay, A.: Müsterek Mülkiyette Taksim, İstanbul 1967, s. 47; Yılmaz s. 97; Olgacı/Köymen s. 264-265.

³⁸Önen s. 134, 157; Ansay-Sulh, s. 206; Ansay s. 184; Arık s. 151; Ulusan s. 195-196; Berkin s. 722-723; Bilge-Usul, s. 599; Önen-Usul, s. 279-280; Gürdoğan, B.: Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960, s. 20, 36-37; Üstündağ s. 564.

³⁹Önen s. 134.

mahkeme kararına gerek olmaksızın davanın sona ermesini sağladığının kabulü halinde bir anlam kazanabilir. Şöyle ki; dava konusu uyuşmazlık, sulh ile değil de sulhten sonra verilecek hükümle sona erseydi, sulhün gerçekleşmesi durumunda mahkemeye verilecek olan karar basit bir formalite işlemi olmayıp, davanın sona ermesini sağladığından doğal olarak ilâm sayılacak ve bunun icrası da, İcra ve İflâs Kanunu'nun 24 ve devamı hükümleri uyarınca gerçekleştirileceğinden, ayrıca mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin sözü geçen Kanununun 38. maddesinde ilâm niteliğinde belge olarak öngörülmesine ihtiyaç duyulmayacaktı. Bu tür bir düşünceye karşı, kanun koyucunun sulhün icrası sırasında ortaya çıkabilecek tereddütleri ve uygulamadaki belirsizliği gidermek için, böyle bir düzenleme öngörme gereğini duyduğu yönünde bir eleştiri ileri sürülebilir. Ancak bu eleştiri gerçekçi bir temele oturmamaktadır. Zira, kanun koyucu, bağımsız bir hukuk alanı olan usul hukukunda da, icra ve iflâs hukuku ile paralelligi sağlamak amacı ile kabul ve feragatın şekli kesin hükmün sonuçlarını doğuracağını⁴⁰ öngören bir düzenlemeye yer vermiştir (HUMK m. 95/1). Bu düzenleme, çoğunlukla, kısmî kabul ve kısmî feragatı aynı anda içeren ve onlar gibi bir taraf usul işlemi olan sulh için de geçerlidir. Mahkeme huzurunda yapılan sulhle değil de, sulhten sonra verilecek hüküm ile dava sona erseydi, sulh halinde mahkemeye verilen karar, zaten ilâm niteliğinde olacağından, bunların kesinleşmesi için de olağan kanun yollarına (HUMK m. 427) ilişkin prosedür işleyeceğine göre, mahkeme içi sulhün şekli kesin hükmün sonuçlarını doğuracağına bir kere daha hukuki düzenleme ile belirtilmesine gerek duyulması anlamsız olacaktır. Bu iki ayrı düzenlemede işaret edilen noktalar, kanun koyucunun, bilinçli iradesinin de, ayrıca bir mahkeme hükmüne gerek olmaksızın sulhün doğrudan doğruya davayı sona erdirmesi yönünde olduğunu gösterir. Öte yandan, sulhün temel işlevinin, hükmün tamamlayıcısı olmak değil; aksine hükmün yerine kaim olmak (Urteilssurrogat) olduğu⁴¹ gözönüne alınırsa, sulhün bizzat kendisinin ayrıca bir mahkeme hükmü verilmesine gerek olmaksızın doğrudan doğruya davayı sona erdirmesini doğal karşılamak gerekir. Bu işaret ettiğimiz görüş kabul edildiği takdirde, sulhten sonra mahkemeye verilecek olan "karar verilmesine yer olmadığına" ilişkin karar, sadece

⁴⁰Bu maddede, her ne kadar, sadece "kesin hüküm" kavramından söz edilmişse de, bundan maksat, şekli anlamda kesin hükümdür. Zira maddi anlamda kesinlik, mahkemelerin yargısal kararlarına tanınan kanuni gerçeklik vasfını ifade eden bir kavramdır. Gürdoğan s. 29. Oysa sulh bir taraf işlemidir; bu nedenle, tarafların hukuki tasarrufları ile mahkemelerin yargısal kararlarına özgü bir ayrıcalık olan kanuni gerçekliği belirleme kudretinin bulunduğundan söz edilmesi mümkün olamaz. Bir başka ifade ile, ancak mahkemelerin verecekleri hüküm ve kararlar, maddi anlamda kesinliğe elverişlidir. Sulh bir taraf işlemi olduğundan, onun maddi anlamda kesin hükmün hukuki sonuçlarını doğurmasına imkân yoktur (Önen s. 149). Ayrıca, mahkeme huzurunda yapılan sulhün, irade fesadı hallerinden birine dayalı olarak iptalinin mümkün bulunması da, onun maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmeyeceğini bir başka açıdan ortaya koyar. Öte yandan, kanun koyucunun, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 95. maddesinde öngördüğü kesinliğin, maddi anlamda kesinlik olmadığı, söz konusu Kanunun dilinden de anlaşılabilir. Nitekim, maddi anlamda kesin hükmün düzenlendiği 237. maddede bunun için "kaziyei muhkeme" deyimini kullanıldığı halde, 95. maddede sadece "kati hüküm"den söz edilmektedir. Bu maddelerde anılan kesinliğin farklı şeyler oldukları, mehz kanundan da açıkça görülmektedir. Mehz Neuchatel Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 237. maddesini karşılayan 211. maddesinin başlığı "L'authorité de la chose jugée (maddi kesin hüküm)" olduğu halde, yine aynı kanunun, Kanunumuzun 95. maddesine esas olan 89. maddesinin başlığında sadece "Jugement définitif (kesin hüküm)" yazılıdır (Önen s. 149 dn. 16).

⁴¹Fasching s. 673; Ballon s. 164; Önen s. 134; Üstündağ s. 567.

davanın sulh nedeniyle konusuz kaldığını tespit ve tevsik etmekten öteye gidemeyecek ve yargılama giderleri bakımından önem taşıyacaktır.⁴²

2- Cebri İcra Yoluyla Yerine Getirilebilme

a- Genel Olarak

Mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin diğer bir hükmü, onların mahkeme ilâmları gibi icra edilebilmesidir. Kanun koyucu, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin icrasının, ilâmların icrasına ilişkin hükümler çerçevesinde gerçekleştirileceğini öngörmüştür (HK. m. 38). Mahkeme huzurunda yapılan sulhler, bütün yönleri itibari ile değil; sadece icra edilebilirlik açısından ilâmlarla aynı hukukî rejime tabi tutulmuştur.⁴³ Bunun en açık delilini, mahkeme ilâmlarından farklı olarak sulh, kabul ve feragatın irade fesadı hallerinden (BK. m. 23 vd.) birine dayalı olarak feshedilebilmesi oluşturur.⁴⁴ Yine sulhün, mahkeme ilâmlarından farklı olarak şarta bağlı bir biçimde yapılabilmesi de,⁴⁵ varmış olduğumuz bu yargıyı doğrular.

Kanun koyucunun, mahkeme huzurunda yapılan sulhlere icra edilebilirlik açısından ilâm niteliği vermiş olması, onun hem usul ekonomisine hem de takip ekonomisine uygun bir politika izlemesinden kaynaklanır. Zira, kanunun sağladığı bu kolaylık sayesinde, taraflar mahkeme önünde sulh olduktan sonra, bunun icrasını sağlamak için ayrıca bir dava açmak zorunda kalmayacaklardır. Öte yandan, bu tür bir tutum, tarafları, aralarındaki uyuşmazlığa son vermeye teşvik eder ve özel hukuk ilişkilerinde barışın hakim olmasına katkıda bulunur.

Mahkeme huzurunda yapılan sulhün, icraya elverişli bir belge niteliği taşıyabilmesi için, sulhe ilişkin tutanağın önce taraflar, daha sonra hakim ve zabıt kâtibince imzalanması gerekir. Ayrıca, mahkeme uyuşmazlığın sulh ile sonuçlanmış olduğunu tespit ve tevsik etmiş olmalıdır. Bu işlemler tamamlandığı anda, mahkeme huzurunda yapılan sulh icra edilebilir bir hale gelir.

Kanunun öngördüğü asli ve şekli şartlara uygun bir biçimde yapılmış olan sulh hukuken geçerlilik kazanmakla beraber, her zaman icrası mümkün olan bir belge

⁴²Sulh ile sonuçlanan davalarda, taraflar normalde yargılama giderleri üzerinde de bir anlaşmaya varırlar. Bu çerçevede taraflar esas uyuşmazlık konusu üzerindeki fedakârlık oranlarıyla bağlı kalmaksızın giderleri aralarında diledikleri gibi paylaşabilirler ve tarafların masrafların paylaşımı konusunda varmış oldukları bu mutabakat mahkeme için de bağlayıcılık taşır. Zira bu husus da mahkeme huzurunda yapılan sulhün içeriğinin bir parçasını teşkil eder. Tarafların yargılama giderleri üzerinde bir anlaşmaya varamamaları veya bu konuda anlaşma yapmaktan kaçınmaları halinde, esas uyuşmazlık sulhen halledilmiş olacak, fakat giderler üzerinde mahkemenin karar vermesi gerekecektir. Mahkemenin böyle bir durumda, yargılama giderlerini taraflar arasında paylaşırken, onların fedakârlık derecelerini esas alması, daha adil ve hakkaniyete uygun olur. Mahkemenin, bu konuya ilişkin kararı, yalnızca bu kısım açısından bir hüküm niteliği taşır (Önen s. 162-164).

⁴³Ansay-Sulh, s. 206; Tandoğan s. 16; Önen s. 152-153; Üstündağ, S.: Tapu Kütüğünün Tashihi Davası, İstanbul 1959, s. 142.

⁴⁴Üstündağ-Kütüğün Tashihi, s. 142.

⁴⁵Bkz. aşa. s. 14-15.

durumunda bulunmayabilir. Mahkeme huzurunda yapılan sulhler, ancak içerik itibari ile cebri icraya elverişli bir yapıya sahip iseler, icra edilebilirler.⁴⁶ İçerik yönünden sulhün cebri icraya elverişli olması, onun bir edimin ifasını sağlamaya yönelik bulunması halinde söz konusu olur. Sulhün konusu, bir edimin ifası olmayıp; bir hukuki ilişkinin belirlenmesi ise bu durumda sulh içerik itibari ile cebri icraya elverişli bulunmayıp ancak yargılama giderleri açısından icrası mümkün bir belge durumundadır.

Mahkeme huzurunda yapılan sulh, taraflardan her ikisinde bir takım edimlerin ifasını yüklemekteyse, bu durumda burada Borçlar Kanunu'nun 81. maddesinin uygulanmasından söz edilemez. Zira, söz konusu durumda, Borçlar Kanunu'nun 81. maddesinin öngördüğü anlamda karşılıklı taahhütleri içeren bir sözleşmenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu sulhün kendine özgü bir işlem olmasının doğal sonucudur. Bu durumda, taraflar sulhten doğan karşılıklı edimlerin ifasını sağlamak amacıyla, birbirinden bağımsız olarak sulhün kendi lehlerine olan kısmının icrasını isteyebilirler.⁴⁷

Sulhün birden çok kişinin katılımı suretiyle yapılması halinde, sulhe katılanlar arasındaki dava arkadaşlığı zorunlu dava arkadaşlığı ise, bu sulhün icrası evresinde yansıyacak ve söz konusu kişiler arasındaki arkadaşlık icra evresinde de zorunlu takip arkadaşlığına dönüşecektir. Yani söz konusu sulh, aralarında zorunlu aktif takip arkadaşlığı bulunanlardan tümü tarafından icraya koyulabileceği gibi; ortada zorunlu pasif takip arkadaşlığı mevcut ise, aralarında bu tür bir takip arkadaşlığı bulunanların tümüne karşı icraya koyulmak gerekir. Sulhün, icraî niteliği, uyumsuzluk konusu olmayan şeyler sulhün kapsamına sokulmuşsa, onlar için de geçerlidir. Yine, davanın tarafı olmamakla birlikte, sulhe taraf olan ve ondan yararlanan veya yüküm altına giren kişiler de, sulhün icraî niteliğinden etkilenir.⁴⁸ Yani üçüncü kişilerin katılmasıyla yapılan sulh, onların lehine ya da aleyhine icra edilebilir. Sulhe aktif bir biçimde katılan kişi, ferî müdahil sıfatıyla, tarafla birlikte sulhün icrasını isteyebilir. Şayet sulh, ferî müdahil için bağımsız bir takım edimlerin ifa edilmesini öngörüyorsa, bu takdirde ferî müdahil yalnız bu edimlerin icrasını sağlamak amacıyla, sulhün icrasını tek başına talep edebilir.⁴⁹ Asli müdahalede ise, durum daha farklıdır. Taraflar arasında devam etmekte olan bir davaya, üçüncü şahsın asli müdahale yoluyla katılması görülmekte olan davanın taraflara karşı, asli müdahil, tarafından yeni bir dava açılması demektir. Bu durumda, ortada iki ayrı dava vardır ve iki ayrı sulhün yapılması ihtimal dahilindedir. Ancak burada şu önemli noktayı unutmamak gerekir: Asli müdahalede bulunan üçüncü kişi, görülmekte olan davanın taraflarına karşı dava açmakla, bu açılan ikinci davanın tarafı sıfatını kazanmaktadır.⁵⁰

⁴⁶Önen s. 157.

⁴⁷Postacıoğlu, İ.: İcra Hukuku Esasları, 4. B., İstanbul 1982, s. 630 dn. 9; İcra ve İflâs Dairesi, 21.3.1940 tarihli bir kararında, bu konuya ilişkin olarak şöyle demektedir: "Tarafların, mahkeme huzurundaki akteedikleri sulhde, her iki tarafa bazı vecibeler tahmil edilmiş ve bu vecibelerin ifası yekdiğerine talik bulunmamış olduğu takdirde, her iki tarafda, lehlerine olan kısmın icrasını talep edebilirler. Takip isteyen taraf, uhdesine terettüp eden vecibeyi ifa etmedi diye takip olunan taraf, aleyhine olan kısımların ifasından imtina edemez" (Aytemiz, A.: Takip Hukuku ile Temyiz Karar ve İçtihatları, Ankara 1944, s. 9).

⁴⁸Önen s. 155-158; Ulaşan s. 197-198; Berkin s. 722; Bilge/Önen s. 357.

⁴⁹Önen s. 155-158.

⁵⁰Önen s. 82-83.

Görülmede olan davanın tarafları, sulh İLE aralarındaki uyuşmazlığı sona erdirirlerse, asli müdahilin bununla hiç bir ilişkisi bulunmadığından, bunun icrasını istemesi mümkün değildir. Buna karşılık, görülmekte olan davanın tarafları ile asli müdahil arasındaki davada sulh gerçekleşirse, uyuşmazlık sona ereceğinden asli müdahil bunun icrasını isteyebilir.

Kısmî sulhün söz konusu olduğu hallerde, sulhün ilişkin olduğu bölüm açısından uyuşmazlık sona erdiğinden, ilgili bu kısmın icrasını isteyebilir. Söz konusu kısmın icrasının istenebilmesi için, davanın tamamının sonuçlanmasını beklemeye gerek yoktur.⁵¹

b- Sulhün İcrası Sırasında Ortaya Çıkan Özel Durumlar

aa- Şarta Bağlı Sulhlerin İcrası

Kabul ve feragattan farklı olarak, mahkeme içi sulhler, bütünüyle ya da içerdiği münferit edimler yönünden taliki veya infisahî şarta bağlı olarak yapılabilir.⁵² Sulhün şarta bağlı olarak yapılabilmesi, onun özü itibarıyla temelde bir özel hukuk sözleşmesi olmasından kaynaklanmaktadır. Şarta bağlı sulhlerin icra edilip edilemeyeceği, doktrinde tartışma konusu yapılmıştır. Bu konuda iki görüş vardır:

Bir görüş, şarta bağlı sulhlerin icra edilemeyeceği yönündedir.⁵³ Buna gerekçe olarak, bu görüş, sulhün doğrudan doğruya kendisinin değil de, bundan sonra mahkeme tarafından verilecek hükümle davanın sona ereceği olgusundan hareketle, hükmün şarta bağlanamaması kuralının, davanın sulh sonuçlanması halinde mahkeme tarafından verilecek hükme de yansıtacağını göstermektedir.

Doktrindeki diğer görüş,⁵⁴ şarta bağlı sulhlerin de icra edilebileceği yönündedir. Sulhün doğrudan doğruya kendisinin ayrıca bir mahkeme kararına gerek olmaksızın davayı sona erdirdiği gözönünde tutulursa, bu durumda mahkeme hükmü değil de sulhün bizzat kendisi şarta bağlandığından, şartlı hüküm verilemeyeceğine ilişkin kural da ihlâl edilmeyecektir.

Kanımızca, mahkeme huzurunda yapılan sulhler, diğer taraf usul işlemlerinden farklı olarak şarta bağlı bir biçimde yapılabildiğine göre, onların icrasının da mümkün olması gerekir. Yani sulhün şarta bağlı olarak yapılması, onun icrasını engelleyici bir nitelik

⁵¹ Önen s. 158.

⁵² Bonin s. 48; Rosenberg s. 630; Üstündağ s. 566; Ansay s. 185; Kuru/Arslan/Yılmaz s. 487; Bilge-Usul, s. 314; Bilge s. 5-6; Önen s. 60; Bilge/Önen s. 357; Berkin s. 720; Ulusan s. 190; Tandoğan s. 18; Müderrisoğlu s. 106. Avusturya Hukukunda da, mahkeme huzurunda yapılan sulhların şarta bağlanıp bağlanamayacağı hususu, yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bir görüş, mahkeme huzurunda yapılan sulhlerin sadece taliki şarta bağlanabileceğini savunurken (Ballon s. 163; Rechberger/Simotta s. 166); diğer görüş, söz konusu sulhlerin hem taliki hem de infisahî şarta bağlanabileceğini savunmaktadır (Holzhammer s. 228; Dollnar, H. Bedingte Parteihandlung, ÖJZ., 1970, s. 120).

⁵³ Kuru s. 2690; Kuru/Arslan/Yılmaz s. 489.

⁵⁴ Ulusan s. 198; Önen-Sulh, s. 159.

olarak görülemez. Bu sulhün, davayı doğrudan doğruya bizzat kendisinin sona erdirmesinin doğal bir sonucudur. Ayrıca icrası istenemedikten sonra, sulhün şarta bağlanmasında pratik bir yarar da olmayacaktır. Bu durum ise, sulhün şarta bağlanmasının anlamsız olduğunu gösterir. O halde, şarta bağlı sulhlere icra edilebilme kabiliyetinin tanınması bir zorunluluktur. Öte yandan, mahkeme huzurunda yapılan sulh ile davanın doğrudan doğruya sona erdiği kabul edilirse; bu durumda, icra edilecek olan davanın sulh nedeniyle sona erdiğini belirleyen mahkeme kararının hüküm sonucu değil; sulhün bizzat kendisi olduğundan, hükmün şarta bağlanamayacağına ve dolayısıyla şarta bağlı hükmün varlık kazanamayacağına ilişkin kural da ihlâl edilmiş olmaz.

Mahkeme huzurunda yapılan sulh, bütünüyle ya da içerdiği münferit edimler yönünden infisahî şarta bağlanmışsa; bu takdirde, sulhün icrası derhal gerçekleştirilebilmelidir.⁵⁵ Buna karşılık, mahkeme huzurunda yapılan sulh, bütünüyle ya da içerdiği münferit edimler yönünden taliki şarta bağlanmışsa; bu takdirde, taliki şarta bağlı hukuki işlem hüküm ve sonuçlarını, ancak şartın gerçekleşmesi anında doğurabileceğinden; bu tür sulhlerin icrası da, ancak şartın gerçekleşmesi anında istenebilecektir.⁵⁶ Sulhün temelde özü itibarı ile bir sözleşme ve dolayısıyla bir hukuki işlem olduğu gözönünde tutulursa, hukuki işlemlerin taliki ve infisahi şarta bağlı olması durumunda, hüküm ve sonuçlarını doğuracağı ana ilişkin genel-tespitler, doğal olarak mahkeme içi sulhler açısından da geçerlilik taşıyacaktır.

bb- Üçüncü Kişi Lehine Yapılan Sulhlerin İcrası

Mahkeme huzurunda yapılan sulhle, davaya ve sulhün yapılmasına katılmamış olan üçüncü kişiler lehine bir takım edimlerin ifası kararlaştırılmışsa, bu takdirde üçüncü kişi lehine sulhten söz edilir.⁵⁷ Üçüncü kişi lehine sözleşmeye ilişkin genel düzenleme, Borçlar Kanunu'nun 111. maddesinde öngörülmüştür. Bu düzenleme mahkeme huzurunda yapılan sulhler açısından da uygulama alanı bulur. Üçüncü kişi lehine sulh sözleşmesi, tam üçüncü şahıs lehine bir sulh sözleşmesi olarak yapılmışsa,⁵⁸ yani sulhte öngörülen edimlerin ifasını lehine şart öngörülen kişi, sulhün taraflarından bağımsız olarak talep edebiliyorsa; bu takdirde, o sulhün icrasını tek başına talep edebilir. Ancak, bu durumun, söz konusu olabilmesi için mahkeme huzurunda yapılan sulhte, üçüncü kişinin kendisi

⁵⁵Ulusan s. 198; Önen s. 159.

⁵⁶Önen s. 159; Ulusan s. 198.

⁵⁷Önen s. 85.

⁵⁸Üçüncü kişiye, borçluya karşı ifanın kendisine yapılmasını sağlamak üzere bir talep hakkı veren sözleşmeye, tam üçüncü kişi lehine sözleşme denir (Akyol, Ş.: Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme, Ankara 1976, s. 11; Kocaman, A.B.: Alacağın Temlikinin Benzer Üçlü Borç İlişkileri Karşısında Teorik Sınırı Sorunu, Ankra 1989, s. 99) Tam üçüncü kişi lehine sözleşmede, üçüncü kişi sözleşmede kendisinin yararına öngörülen edimlerin ifasını sağlamak için borçluya karşı dava açabilir (Akyol s. 209-210; Feyzloğlu N.: Borçlar Hukuku genel Hükümler, C. II, 2. B., Ankara 1977, s. 229). Tam üçüncü kişi lehine sözleşmede, üçüncü kişi sözleşmede kendisi lehine öngörülen edimlerin ifasını sağlamak amacıyla dava açabildiğine göre, doğal olarak bu dava sonucunda elde edeceği ilâmı da icraya koyabilecektir. Zira, anayasal bir hak olan hak arama özgürlüğünün, icra hukukundaki görünüm biçimi takip yapabileme özgürlüğüdür ve bu özgürlük dava açma özgürlüğünün bir uzantısını oluşturur. Öte yandan, üçüncü kişiye dava açma hakkı tanıyıp, onu takip yapma özgürlüğünden yoksun bırakmak mantıksal çelişkiye düşülmesi sonucunu doğurur.

lehine öngörülen edimlerin ifasını talep edebileceğinin açıkça belirtilmiş olması gerekir. Yoksa, Borçlar Kanununun 111. maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen hal ve şartlara ya da örf ve âdete göre, tam üçüncü kişi lehine sulh sözleşmesinin varlığının belirlenmesine ilişkin kural, bu tür sulhler açısından uygulanamaz. Buna karşılık, mahkeme huzurunda yapılan üçüncü kişi lehine sulh sözleşmesi, eksik üçüncü kişi lehine bir sözleşme⁵⁹ biçiminde düzenlenmişse, yani üçüncü kişi kendi lehine öngörülen edimlerin ifasını, sulhün taraflarından bağımsız olarak talep edemiyorsa; bu durumda üçüncü şahıs sulhte kendi lehine öngörülen edimleri elde etmek için, sulhün icrasını tek başına gerçekleştiremez.⁶⁰

⁵⁹ Üçüncü kişi lehine sözleşmede, üçüncü kişi, sözleşmede kendisi lehine kararlaştırılan edimlerin ifasını talep edemiyorsa, bu takdirde eksik üçüncü kişi lehine sözleşmeden söz edilir (Akyol s. 11; Kocaman s. 99-100).

⁶⁰ Burada kısaca, mahkeme dışında yapılan sulhlerin nasıl icra edileceği üzerinde durmak gerekir. Mahkeme dışında yapılan sulhler, icra edilebilirlik açısından ilâm hükmünde olmadıklarından, bunların icrasını sağlamak için önce bir dava açılması ve sonrada elde edilen ilâmların takibe koyulması gerekir (Ansay-Sulh, s. 208).